

Sborník o stavu příprav kandidátských zemí na připojení k Evropské unii

Jiří Chlumský (ed.): Monitoring Preparations of Transition Countries for EU-Accession. 1st ed. Prague: Research Center of Integration of the Czech Republic into European Economy, 2000, 336 stran, ISBN 80-245-0102-3 (signatura knihovny ÚMV 47 733).

V případě recenzované publikace jde o obsáhlý soubor referátů z mezinárodního semináře konaného v červnu 2000 v Praze za účasti pedagogických a vědecko-výzkumných pracovníků z České republiky (ČR) a z dalších šesti zemí střední a východní Evropy (Maďarska, Polska, Slovinska, Estonska, Slovenska a Bulharska) usilujících o vstup do Evropské unie (EU). Z uvedeného výčtu je zřejmé, že na konferenci bylo zastoupeno všech pět kandidátských zemí tzv. lucemburské skupiny (jež zahájily své předvstupní rozhovory již v březnu 1998) a dále dvě země tzv. helsinské skupiny. Šlo o akci přímo navazující na seminář pořádaný v roce 1999 v Krakově (pouze za účasti pěti zemí lucemburské skupiny). Třetí akce této dlouhodoběji koncipované akce se nedávno uskutečnila v Maďarsku.

Recenzovaná kniha představuje rozsáhlý soubor jedenadvaceti příspěvků od sedmadvaceti autorů, který je uveden a zarámován stručnou předmlouvou editora na začátku a velmi funkčním adresářem účastníků na konci sborníku. Seminář, na němž byly uvedené příspěvky předneseny, byl věnován především problematice konkurenceschopnosti výrobků a služeb tranzitivních ekonomik (této problematice je věnováno čtrnáct referátů tvořících první a zdaleka nejrozsáhlejší část sborníku). Druhá část (čtyři referáty) se zabývá společenskou podporou vstupu do EU v některých kandidátských zemích, zatímco třetí část tvoří tři referáty věnované problematice úlohy veřejné správy v procesu přípravy na vstup do Evropské unie. Druhá a třetí část představují určitý doplněk dost organicky navazující na hlavní téma sborníku.

V celém sborníku jsou celkem organicky kombinovány příspěvky týkající se jednotlivých kandidátských zemí se syntetickými analýzami určitých konkrétních problémů ve všech kandidátských zemích, popřípadě v celém regionu střední a východní Evropy (viz např. příspěvky *Andráse Inotai* či *Karla Zemana*).

Základní, obecněji laděný příspěvek vytvořil známý maďarský ekonom a přední odborník na proces rozšiřování EU mezinárodního významu *profesor András Inotai*, který je ředitelem budapeštského *Ústavu světové ekonomiky*. Ve své stati se zabývá základními a komplexními aspekty růstu konkurenceschopnosti, včetně komparativní analýzy kandidátských zemí v této oblasti a nastínění dilemat, před nimiž zde stojí. Analytická stať prof. Inotai předznamenává a uvozuje další příspěvky prvního tematického okruhu publikace, z nichž šest se týká České republiky, po jednom pak Bulharska, Polska, Estonska a Slovinska (ostatní se týkají určitých průřezových problémů).

V případě České republiky některé stati přinášejí obecný pohled na problematiku ekonomické transformace, na její důsledky pro výkonnost ekonomiky a na žádoucí model hospodářské politiky v raně posttransformačním období (*Jiří Chlumský, Eva Klvačová*), zatímco jiné se zabývají určitými dílčími problémy a tématy, např. strukturálními aspekty vývoje české ekonomiky (společná stať *Aloise Holuba a Oldřicha Mesároše*), výkonností českého zahraničního obchodu (*Božena Plchová*), metodikou měření konkurenceschopnosti (*Tomáš Rydvan*) či různými formami státní i nestátní podpory ekonomických aktivit.

Všechny příspěvky je možné hodnotit jako velmi instruktivní a zdravě polemické. Snad nejvíce kriticky je však laděn příspěvek *Evy Klvačové (Podpora konkurenční síly prostřednictvím washingtonského konsenzu?)*, který zpochybňuje samotná základní (neoliberální) paradigmat, na jejichž základě počátkem 90. let vznikl tzv. *washingtonský konsenzus*, z něhož vycházela transformační strategie aplikovaná ve větší či menší míře (a po delší či kratší dobu) ve všech zemích střední a východní Evropy.¹ Autorka si výrazně bere na mušku rovněž způsob, jakým byla reformní strategie aplikována v České republice: „*Vedoucí představitelé českého státu vůbec neřešili otázku jak formulovat národní ekonomický zájem země a nekladli si otázku, do jaké míry jsou transformační recepty kompatibilní s tímto národním zájmem. Měli pouze vizi konkurenčně silné ekonomiky a očekávali, že cesta k ní je obsažena v získaných radách a doporučeních.*“²

Určitý nedostatek publikace je možné spatřovat v tom, že hodnotící a analyticky hlubší aspekty jsou relativně více obsaženy v příspěvcích českých autorů, zatímco stati zahraničních autorů jsou více deskriptivního a informativního rázu a většinou především monitorují různé makroekonomické aspekty transformace v jejich zemích, popřípadě též posuny ve veřejném mínění. Dále se např. zabývají regionálními aspekty vývoje v rámci dané země (*Jacek Szlachta*), měnovými otázkami (*Gančo Gančev*) či problematikou důsledků zahraničního obchodu na restrukturalizaci podnikové sféry (*Jože P. Damijan, Boris Majcen*), avšak bez postižení širších implikací vzhledem k procesu rozšiřování Evropské unie. Tyto otázky jsou zde spíše jen lehce nastíněny a chybí potřebná hlubší analýza, což se týká i statí ve druhém a třetím tematickém okruhu knihy (podpora vstupu do EU v kandidátských zemích, veřejná správa). To vše samozřejmě s určitými výjimkami, jako je např. velmi analyticky laděný příspěvek *Imre Forgácese* či stat *Pála Tamáse*, která reflektuje velmi citlivou otázku omezení suverenity dnešních kandidátských států po jejich vstupu do Evropské unie a která se zamýšlí nad tím, jak tato záležitost ovlivňuje stupeň společenské podpory vstupu.

Výše uvedené ovšem neznamená, že by příspěvky zahraničních účastníků konference byly jako celek méně kvalitní. Řada z nich totiž např. vyniká komparativními pohledy. V této souvislosti je možné se zmínit např. o referátu estonské účastnice *Aksel Kirche* a o jejím sledování „eurobarometru“ nálad různých národních subjektů. Přitom podpora vstupu do EU mezi obyvatelstvem není v této zemi na příliš vysoké úrovni. Totéž je možné říci i o modelovém přístupu tří slovinských účastníků (*Samo Uhan, Frane Adam a Mitja Hafner-Fink*). U obou těchto příspěvků lze jen uvítat přínos k multidisciplinarní semináře, neboť se zde vyskytují vedle sociálně-ekonomických a politických pohledů rovněž právní, sociologické a další sondy.

Příspěvky zahraničních účastníků jsou tedy obvykle popisnější, ale jejich komplexnost závěrů a šíře zahrnutých problémů je větší než u českých autorů, jejichž analytické a hodnotící úvahy jsou sice do jisté míry hlubší, ale obvykle se soustřeďují na relativně úzký problém (růst, služby, průmysl, zahraniční obchod aj.). Velmi dobré a promyšlené řazení a posloupnost českých a zahraničních příspěvků však tyto poněkud rozdílné přístupy do velké míry stírají, a tak v hlavním segmentu semináře (tj. v části věnované problematice konkurenceschopnosti ekonomik kandidátských zemí) vytvářejí dojem poměrně kompaktního celku, který jakoby do jisté míry překračoval formu pouhého sborníku.

Rozsah této recenze bohužel nedovoluje zabývat se při tak velkém počtu příspěvků jednotlivými referáty a podrobněji je hodnotit. Celkově je ale nutné říci, že jsou vesměs zpracovány na velmi dobré úrovni, jsou kultivovaně formulované, věcně zajímavé a erudované. Některé však průměr, byť poměrně vysoko nastavený, ještě převyšují. Do této skupiny je možné zařadit např. příspěvky *Andráse Inotai*, *Jiřího Chlumského*, *Pála Tamáse* či společný příspěvek *Aloise Holuba* a *Oldřicha Mesároše*.

Většina příspěvků buď explicitně, či implicitně zastává spíše eurooptimistická stanoviska, což je vzhledem k proevropské orientaci pracovníků účastnících se projektu, v jehož rámci byl seminář uspořádán, vcelku pochopitelné. Poněkud v jiném tónu je však laděna stať *P. Tamáse*, která do knihy vnáší rovněž diskuzi o rizicích vyplývajících ze vstupu do EU pro kandidátské země a o nástrojích k jejich eliminaci či zmírnění. Lze říci, že tento příspěvek se jinak převládajícímu eurooptimistickému kontextu poněkud vymyká. Jeho autor totiž dospívá k závěru, že vstup do EU objektivně povede ke značnému zúžení role suverénních států, a klade si otázku, zda je na to společnost v kandidátských zemích z psychologického hlediska připravena.

Podobný, nepříliš optimistický obrázek bychom patrně obdrželi, kdybychom si položili otázku o připravenosti současných členských států Evropské unie a jejich obyvatelstva na rozšíření a jeho důsledky (viz nedávné referendum v Irsku). Ačkoli se tato problematika v názvu semináře explicitně neobjevuje, lze její úplnou absenci (alespoň ve formě stručného náznaku kontextu se situací v kandidátských zemích) přece jen považovat za určitou slabinu recenzovaného sborníku. Mezinárodní tým účastníků se tohoto projektu by se přitom touto problematikou měl do určité míry také zabývat, neboť ji nelze zcela oddělit od vývoje v kandidátských státech.

V květnu 2001 se uskutečnila další konference pořádaná stejným mezinárodním týmem, která postojům veřejnosti ke vstupu do EU věnovala jeden ze tří tematických okruhů a zhodnotila změny, které se v této oblasti odehrály od června 2000. Uvedenou problematiku přitom zařadila do kontextu dalších dvou témat (přímé zahraniční investice, finanční pomoc EU kandidátským zemím v předvstupním období). Podle materiálů, které má autor recenze k dispozici, se však opět zabývala v podstatě pouze situací v samotných kandidátských zemích.

Recenzovanou publikaci, jež vyšla díky spolupráci pražské *Vysoké školy ekonomické* (VŠE) s německou *Nadací Fridricha Eberta*, lze celkově hodnotit velmi pozitivně. Ukazuje, že otázka přípravy kandidátských zemí na vstup do Evropské unie není ani zdaleka pouze záležitostí legislativní a exekutivní činnosti jednotlivých zemí a tématem pro diplomatická jednání na různých úrovních, ale že se oprávněně stala též jedním z nosných výzkumných témat. Příspěvky, kterými se prezentuje *Výzkumné centrum integrace ČR do EU a světové ekonomiky* při VŠE (ICRE), ukazují, že navzdory finančním a organizačně-institucionálním těžkostem v minulosti i v přítomnosti se v České republice udržela poměrně solidní, i když nepočtená základna výzkumných a pedagogických pracovníků, která je schopna se ctí obstat v mezinárodní konkurenci. Ukázala to zejména již zmíněná přítomnost obecnějších analyticko-hodnotících prvků v českých příspěvcích.

Nehledě na výše uvedené však stále zůstává velkou výzvou udržení kroku s ostatními zeměmi v oblasti konkrétnějších znalostí, téměř každodenně se měnících a vyvíjejících problémů spojených s přípravou na rozšíření Evropské unie, a to jak v kandidátských zemích, tak v samotné Unii, jež dnes navíc prochází složitou etapou vnitřních reforem institucionálního uspořádání a fungování sociálně-ekonomických mechanismů jednotlivých zemí za účelem posílení jejich konkurenceschopnosti v podmínkách globalizující se světové ekonomiky.

Blížící se termín vstupu České republiky do Evropské unie, který bude beze sporu představovat velkou výzvu nejen pro českou ekonomiku, ale i pro celou společnost, tak evidentně vyžaduje posílení (personální, finanční, organizační) takových vědecko-výzkumných kapacit, které mohou přispět k teoretickému „uchopení“ a k hlubšímu pochopení uvedených výzev. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že proces rozšiřování Evropské unie se neděje izolovaně od vývojových peripetií světové ekonomiky, ale je s nimi velmi těsně svázán. Recenzovaná publikace představuje kromě nemalého odborného přínosu též připomenutí, že to, co bylo v minulosti v České republice dost opomíjeno, nazrává nyní k nutnosti nových přístupů a forem zpracování. Okruh problematiky

spojené se vstupem do Evropské unie a s následným působením v jejím rámci se nebude zužovat, ale naopak rozšiřovat. A vědecko-výzkumná základna musí být na tento vývoj připravena.

Jaroslav Foltýn

¹ Pro hodnocení tržních fundamentalistů, kteří stáli za formulací washingtonského konsenzu, si autorka vypůjčuje citát z knihy Z. Brzezinského *Bez kontroly – Chaos v předvečer 21. století* (česky Praha: Victoria Publishing, 1993): „Rady, jak vytvořit svobodný trh doprovázené silným politickým a ekonomickým tlakem, jsou prezentovány elitám [transformujících se zemí – pozn. aut.], které vědí méně než nic o citlivém vztahu mezi politikou a ekonomikou a inklinují k uctívání svobodného trhu se stejným rituálním formalismem, s kterým jejich předchůdci vyznávali svou věrnost budování socialismu.“ – Chlumský, Jiří (ed.): *Monitoring Preparations of Transition Countries for EU-Accession*. 1st ed. Prague: Research Center of Integration of the Czech Republic into European Economy, 2000, s. 67.

² Chlumský, Jiří (ed.): cit. dílo, s. 67.